

6+

4 ▶

ЯЛАС ГЭМЭ
БЭЛИГТЭЙ,
МАНАЙ
НЮТАГАЙ
ОМОГОРХОЛ-
БАРАС
ХАЛЗАНОВ

8 ▶

СЭДЬХЭЛДЭМ
ДҮТЭХЭН
БАГШАНАРНИ

burunen.ru

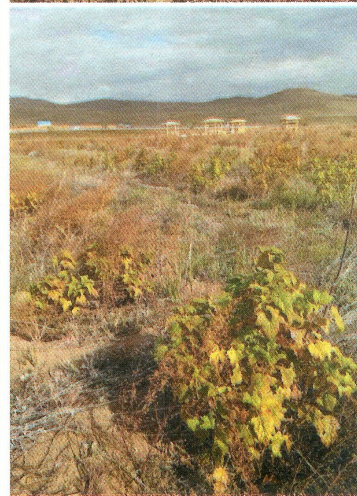
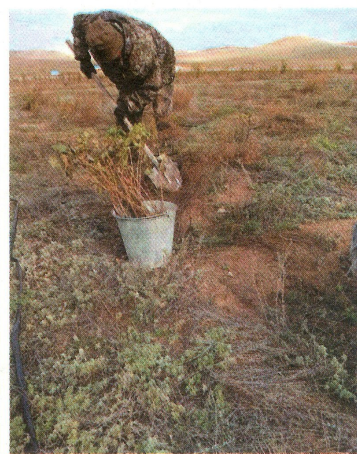
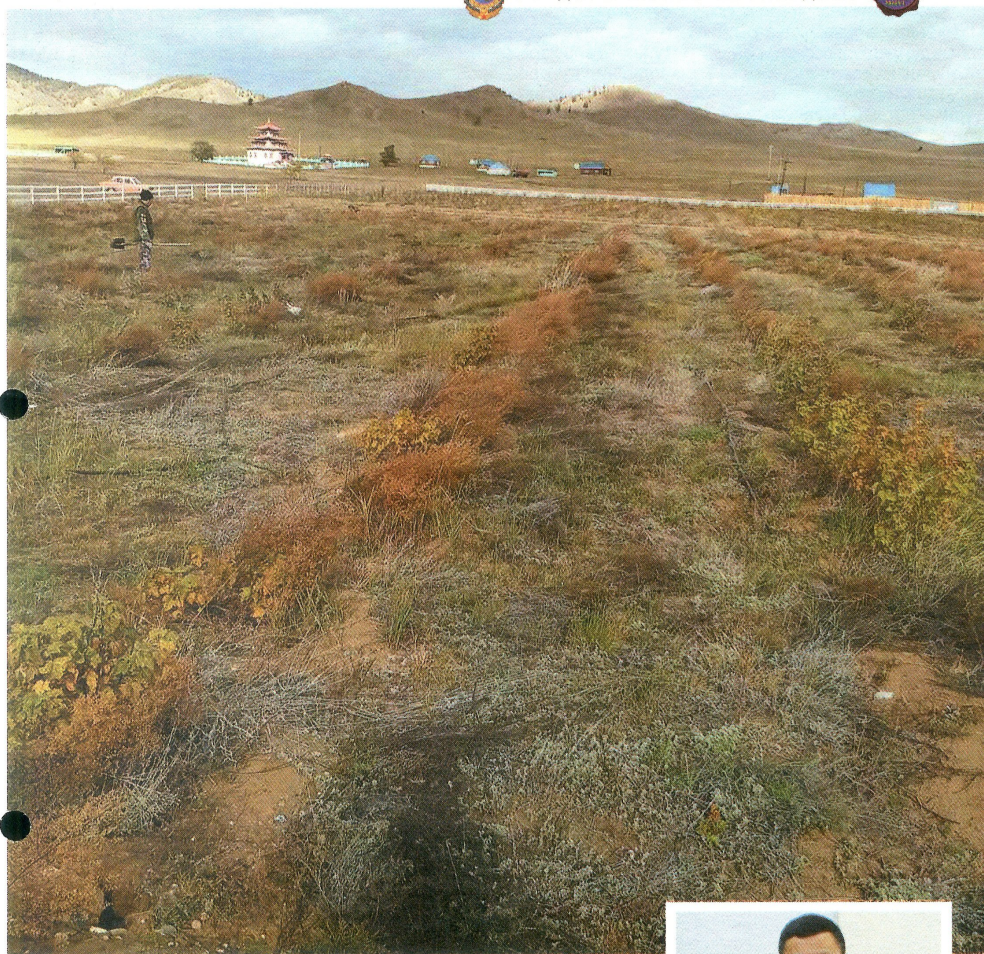
2020 оной
октябрийн 2,
№33 (33)

Буряад ҮНЭН

Долоон хоног бүрийн нийтэ-улас түрын сонин

99-дахи жэлээ хэблэгдэнэ

Хүндэтэ нютагаархид!

2019 оной хабараас эхилжэ, Асын дасан "Түбдэн Даржаалин" олон жэмэстэ ургамалнуудай сэсэрлиг суулгажа эхилээ.

Үнгэрсэн хоёр жэл соо мянга гаран хүн зон оролсожо, энэ буянтай хэрэгтэ ехэ хубитаа оруулаа. Суулгасан модонуудамнай баглаа мэтээр сэсэглэжэ, ехэ гоёор ургажа байна. Эдэнэй сэсэгүүд, жэмэсүүд, набшанууд, уриснүүд эм – домдо оржо, хүнэй янза бүрийн үбшэнүүдэ аргалхада ехэ туса хүргэхэ юм.

Намарай алтан, гое саг ерэхэ, Асын дасан энэ дэмбэрэлтэ ажаллаа саашань явуулжа, таанартаа өөрынгөө хувяа

оруулхытнай дахин хандана. Өөстөө ержэ, али шадкүйбэл, шасарганын ба үхэр нюдэнэй сөөгүүдэ 250 түхэригөөр худалдан абжа суулгаха аргатай байнат. Тиимээс, энэ гарай утасын дугаарта 89243980989 Татьяна Сандуевна Тубановада мүнэг, түлбэрёо оруулхадаа – нэрэ, обогоо, ажасуудаг хаягаа (адрес проживания) тоб байса бэшыт даа. Юуб гэхэдэ, танай нэрэ Асын дасанай түүхэ намтарай Алтан Дэбтэртэ орохо.

САГААН ДАРА ЭХЫН
АБАРАЛ ДОР АМАР АМГАЛАН
ЯБАХАТНАЙ БОЛТОГОЙ!

Асын "Түбдэн Даржаалин"
дасанай шэрээтэ –
Айсүев Содбо лама.

Хүндэтэ манай Эсэгэ Ороноо
хамгаалгын Агууехэ дайнай болон ара
талын ветеранууд, үбгэй эмгэйнэр,
настай зон!

Буурал сагаан толгойтоной саржуун сайхан сайндэрөөр та бүгэдэнөө үнэн зүрхэнөөсөө амаршалнаб!

Танай хиижэ явсан ажал, үйлэ хэрэгүүдтэй, танай бүхы насны дүй дүршэл сэгнэшэгүй! Танай хүшөөр аймагамнай, уласамнай, гүрэмнай мүнөөдэр амгалан байдалтай хүгжэжэ байна! Танайл ашаар Илалта туйлагдаа!

Ниигэмы, сэргээлгын болон соелой хэмжээ явуулгануудай хүшөөр Буряад Уластамнай настайшуулы дэмжэлгын хэдэн ниигэмы тусаламжанууд, "Ниигэмы экспресс" гэсэн мобилына алван г.м бии болоо.

Олонхи настай зомнай хүүхэдтэ тусалха гэжэ миин гэртээ суунагүй, элдэб үйлэдвэри дээгүүр ажаллана, олонийтын эмхи зургаануудаар хүдэлнэ. Мүн тиихэдэ, аша зээнэрынгээ хүмүүжүүлгэдэ хувяа оруулна, гэр бүлынгөө нилээн гол асуудалнууды шийдхэнэ гээшэ.

Хүндэтэ манай настайшуул! Дэлхэйн гурван зөөлэны эдлэжэ, гэр бүлэдөө зол жаргалтай, элүүр энхэ, шадал тамиртай, амгалан сайхан суугыт даа!!!

Сэлэнгын аймагы засаг дарга
Станислав Гармаев.

ШЭНЭ ЁСООР

Театрууд ээлжээт улиралаа (сезон) тогтосон сагай эрхээр онлайн аргаар нээбэ.

«Байгал» театр хүдөө гаржа, хүхэ тэнгэри доро буулгагдсан тоглолто бүхэли часы туршада Интернетдэ харуулба. Эхинээсн лэ харагшад байгаагийн сайханда буулгагдасны сэгнээ. Зүжэгчдтэй хамта харагшад «Чингис хаанай буудалай» оршон байдалай үзэхэлэнээр аянчалхадаа, дурты аялгануудаа хужарлан шагнажа,

хатарнууды харжа ханаа. Тоглолтодо Буряады үндэсэн оркестр, театры хатарчад, дуушад оролсожо, уран аргаа олондо хүргөө.

Иимэ ехэ тоглолто түрүүшынтийгээ байгаагийн оршондо буулгагдаа гэжэ тэмдэглэ. Агаараса нэгэ доро жэгдэ буулгагдахадаа, хамта байсан шэнги жэшээтэй болоно.

Энэ тоглолто хэды олон зон дэлхэйн элдэб булангуудаас

харжа аргатай байгаа. Тэдэн энэ буулгабарин онсо шэнжэ тэмдэглэхээсээ гадна найруулагшын өөрсэ санал бодол, маяг үндэрөөр сэнгэгдээ:

«Эгээ дүтэ гэхэдэ, басал гүн гүнзэгыгөөр харагдана. Буряады алтан жасада орохоороол орохо».

«Сэдьхэл татан хужарлама, дура буляама наадан болоо. Сайн даа!»

«Гэр бүлөөрөө бултадаа харжа, сэдьхэл зүрхөө хүдэлгэнэдэ.

Үхибүүдэмнай хатаршадтай хамта хатаралдан байжа харана».

«Энэл дээ, дээдын талаан, арадай бэлиг»

Мүнөө харагшад тоглолтын буулгабаринуудай бэкстейдж хараха аргатай. Артистууд өөстөө харуулжа байгаад, хайшан гэжэ буулгаснаа, зарим тэды нюусануудаач хөөржэ үгэхэ. Мүн баса «Байгал» театр тогтонгүй, шэнэ тоглолтоннууды уданчгүй YouTube субагаар харуулхадэ, мүнөө энэ тоглолтымнай харжа байгыт даа гэжэ уряална.

Энэ хаягаар хараха аргатай:
https://www.youtube.com/watch?v=Bmt_tDWOckw

Сэнгэ РИНЧИНОВ

ХЭЗЭЭ ДУЛААРХАНЬ ВЭ?

Таван үдэрэй туршада 8°C хүйтэн боловэл, дулаасуулгын саг эхилхэ, харин таван үдэр соо 8°C дээш дулаан улирил тогтоовол, болбосон түхэлтэй гэрнүүд дулаасуулагдахыгаа болихо ёстой гэсэн тогтоол Ород Уласай Засагай газар 2011 оной май сарын 6-да авсан юм. Манай Буряад Уласта тэрэ саг намарай түрүүшын сарын тэгэндэ хүржэ ерэдэг гэшээ. Байгша ондо сентябрийн 25 болотор Улаан-Үдын бүхы гэрнүүдтэ дулаан үгтэхэ гэжэ найдуулагдасан аад, 100-гаадтахи кварталнуудта байрладаг хэдэн мянган ажасуугшадтай гэртэ мүнөө болотороо хүйтэн.

Дулаасуулгын сагай эхин болотор засабарилгын, бэлсэлгын ажал хэгдэжэ дүүргэгдээдүй вшуу. Хүйтэн гэртэ ажасууха баатай болсон арад зон амаргүй ехээр голхоржо, гомдол барина. Үнгэрэгшэ долоон хоногой эсэстэ тэндэхи ажасуугшадтай Октябрыска хороогой гулваа, Улаан-Үдын мэр уулзасан байна. Тэндэ ажасуугшадтай гомдохын ехээр гомдохонь,

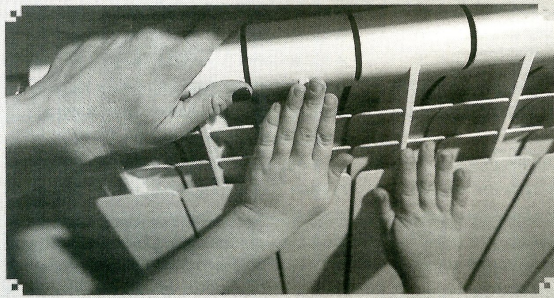
Октябрыска хороогой засаг дарга саг соогоо энэ ажалай хэгдээгүй байсандань, арад зоноос хүлисэл гуйгаа, тугэж байхадань, Игорь Шутенков дулаа аваагүй байгаа хадаа мүнгэ түлкүйт гэжэ хэлэбэ.

Мүнөөдээрээ дулаасуулгын соргонуудай засабарилгада 200 гаран хүн хабаадуулагданхай, засабарилгын хоёр ондоо талмай дээрэ ажаллажа байна.

Эгээл томо, сухала засабарилгын ажалнууд Медведчиковэ станци шадар хэгдэнэ. Эндээс гадуур 111-113-дахи кварталнуудта ажалчадай 6 бүлгэм хүдэлнэ. Октябрь сарын 3-да танай гэрнүүдтэ дулаан үгтэхэ, - гэжэ захиргаанай ажалчад найдуулаа.

Гануурийн ажал дүүрээч вэл, шалгалтын ажал хэгдэнэ, энэ сарын 30-да тэрэ сорго руу оро эюулжэ туршаха юм байна. Түргэн сагай туршада энэ ажал хэжэ бүтээхын тула хажуу тээгээс хэдэн олон зон хабаадуулагдаа гээд үшөө дахин сануулнады. Тэдэнэр 24 сагай туршада бээ бээс ээлгэжэ хүдэлнэ.

Булат БАДМАЕВ

ХОРИЛТЫН БОЛЗОР

Коронавирус үбшэнэй саашадаа ехээр сүжэркүйн тула олоной хабаадалгатай хэмжээ ябуулганууд октябрийн 31 болотор хоригдоно. Энээн тухай Буряадай Толгойлогшо Алексей Цыденовай зарлигта нэмэлтэнүүд оруулагдаа.

Сэнгэ РИНЧИНОВ

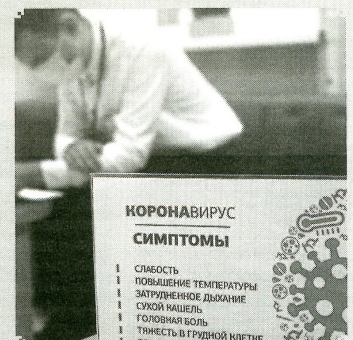
СҮҮЛЫ МЭДЭЭ

COVID-19 гэсэн халдварыты үчэн дэлгэрүүлгүй, хинах талаар мэдээсэлы сервис Буриад Уласта байгуулагдаж, гүрэн дотороо эрхимүүды тоод ороо.

Роспотреб-хиналтын Буряады хэлтэсы сентябрийн 29-ы үглөөгүүр соносхосон мэдээсэлэй ёсоор, улас доторомнай коронавирус халдасан 6944 хүн бүридхэгдөө. Тэдэнэй 4139-нь Улаан-Үдэ хотын ажасуугчад ем. Сентябрь сарда үбшэнтэны тоо эрид дээшлэсэн байна.

Үбшэлсэн зоной 5598-нь хүсэд эдэгжэ, эмнэлгын газараас тавигдаа. 71 хүн наса бараа. Мүнөө дээрээ эмнэлгын газарнуудта 574 хүн хэбтэнэ. Хүнгэнээр үбшэлсэн үшөө 701 хүн гэртээ аргалуулна. Сүүлы хоног соо 36 шэнэ үбшэнтэн бүридхэгдөө. Сүүлы сүүдхын 67 ушараас 32-нь миин халуураабды гээд, эмшэдтэ хандасан аад, COVID-19 хүрсэн байшоо.

Бусадны коронавирус халдасан зонтой харилсасан байжа үбшэлөө. Үбшэн зонтой харилсасан зоны дүхэригтэ 2804 хүн гээд элирүүлэгдээ. Эмнэлгын газарнуудта коронавирус

халдасан эмнэлгэ абжа байсан хүнүүдэй 14-нь хүүхэд. Бүхыдөө 19 хүн хүндэ байдалда оронхой, тэдны 9-нь уушхаа салытуулха хэрэгсэл доро хэбтэнэ. Обсерваторта 42 хүн эмшэдэй хараса дор байна. COVID-19 үбшэны талаар ямар нэгэ асуудалда харюу байвал, иимэ дугаарнуудаар хонходохо хэрэгтэй: 8-3012- 37-95-32, 41- 24-44, 33-27-50, 8-9021- 69-35-40.

Бадма ЯКШЕЕВ

ЁСТЫ БАГШЫН ХЭШЭЭЛНҮҮД МАРТАГДАШАГҮЙ

Үргэн дэлгэр тала дайдаты, үндэр набтар хада уулаты, Сэлгээхэн Сэлэнгын нютагууды нэгэн, хабтагай үргэн Ноёхон нютаг тоонтоты, 75 наснынгаа даваан дээр гарсан, Должидма Гуржаповна Дармаева есты багшын бүхы заршам хүцэд дүүрэнээр дүүргэсэн хүн.

1945 ондо Лхамажаб Пурбуевич Бадмацуу Цырендашиевна Ноёхонкуевтаны бүлгэд ууган уринь – Должидма түрөө бэлэй. Нагаца эжын хамалган хашалганда явуулсан, дүү хүүүүннэгэ нэрэ нэрлүүлх гэжээ зээ бацганаа нэрэндэнэ оруулсан байгаа. Должидма бацган үнэр баян айлы, хойноосоо долоон дүүнэры дагуулжа, дүүнэрээ энхэргэн улааханаар үргэлцэж, гархайгынь хадхалцажа, эжы авадаа тусалжа үндыгөө. Хоничоды хүүхэн

хадаа, сургуульда соржо байхадаа амаралтадаа гэртээ харяад, миин амаржа байха чүлөөгүй, ава эжыгээ сэлвээж, “хони харюулжа үндыгөө” – гэж мүнөө санан – санан байдаг ем. Ноёхонынгоо долоон жэлы, Загастайн дунда сургуули дүүргээд, багшанары дээдэ сургуулин тоо бодолгын факультет дүүргэсэн хойноо, Оронгын дунда сургуулида нэгэ жэл

хүдэлөөдэл, тоонто нютагтаа ерээсэн. Бээер заахан, шүрдэгэрхэн залуу багша, Должидма Гуржаповнада юсэты, арвааты классууды үгөө бэлэй. Эдэ олон өөрөөсэнь үндэр – үндэр хүүүүд бацгады зүрхэндэ тултыур ольжо, тоо бодолгын эрдэмдэ дурлуулжа чадаа.

Тэрэ гэсэнээс хойшо он жэлнүүд хойно – хойноосоо үнгэржэ, багша хүны тависуур – хүүхэдтэ эрдэм олуулжа, дүрвэн тэгшэ хүгжөөх, хүмүүжүүлхэ талаар дээрээс үгтэсэн бэлигээ дээшлүүлжэ байдаг байгаа.

Должидма Гуржаповнагы дүршэл экэты багша хадань, хүмүүжүүлгын орлогчоор, хожомонь сургуулин захиралаар томилоо бэлэй. Хэшээл заахынгаа хажуугаар, сургуули даажа явсан хадаа, багшанартаа, өөртөө ехэ эрилтэ тавьжа, (тэрэ цагта сургуули “творческоор хүдэлдэг” – гэсэн нэрти байгаа) сургуулингаа нэрэ солгыг холо ойро суурхуулдагсэн. Одоол есты багша байсан, санаснаа бэлүүлжэ чаддаг, хамаг емээ эмхи гуримтыгаар, ямарч ажалыг нарин нягтаар бүтээдэг, бэлиг чадавараа үндэр бүри мүлжэл байдагсэн.

Өөрынгөө дураар захиралынгаа ажал орхижо, хамаг сэдхэлээ хэшээлдээ, тоо бодолгодоо зорюулжа, шавинараа бэрхээр соргодог, элдэб хэмжээ явуулганы урилдаануудта, олимпиадануудта

оролцуулдагсэн. Тымэл хадань, хэдэн олон сурагчадань алта – мүнгэн медальнууды сургууляа дүүргэжэ.

Должидма Гуржаповна энэ насандаа хамтын ажалда хамцыгаа шаман ордогсэн. Бүхы хүдэлсэн жэлнүүдтэ сургуулингаа Коммунист Партиин эмхиин секретаряар, Профкомы түрүүлэгчээр ажаллаа ем. Бэрхэ тамирчан, волейбол, баскетбол наастаг, гоёор зордог, эстетикын талаар – сургууляа шэмэглэн гоёодог байгаа.

Сүүлы үедэ музейн захиралаар хүдэллөө. “Түүхэдэ худал ем байха есогүй” – гэжэ ходо хэлжэ, дугуу дунданууды засча байдаг ем.

Музейнай тэхэд “Арады” – гэсэн үндэр нэрэ зэргэты байгаа. Энэ нэрын унагаагүй гэжэ ехэ оролдожо, музейн хэшээлнүүды, уулзалганууды үнгэргэдэгсэн. Колхоз тогтосоор 80 жэлы ойдо зорюулжа, амаралтад гарсан

сааличад, хоничодты ехэ сонин уулзалга үнгэргөөд, тэднынгээ зүрхэ сэдхэл хүдэлгөө бэлэй.

Буряад Улста үнгэргэгдэсэн Илалтын 55 жэлдэ зорюулсан конкурсто оролцоод, түрүүчийн суури эзэлжэ, Республикын грамотаар шагнагдаа.

Амаралтад гараад байхадань, сургуулингаа номы сан авхы дурдахадань, тэндэ басал хамаг сэдхэлээ гаргажа нилээн хүдэлөө.

Должидма Гуржаповна цагаан санааты, сэлмэг сайхан бодолты, хүндэмүүчэ угэлиг гарты, үргэн дэлгэр сэдхэлтэ, санаагаа зовомгой хүн. Тэхэ зуураа хүны буруу ем хэлээ, хийгээ саа, шэрүүншэгээр, цэхэ нюуртэнь хэлээд, зүб харгы руу оруулха гэжэ оролдодог.

“Аглаг энэ юртэмсэд Амиды емны хүлгөөн цоо, Хүн больжо түрөөл хадаа Хүны түлөө амидара,” – гэсэн Буряадыннай элитэ

шүлэгчэн Дондог Улзытуевы ехэ удхаты мүнүүд 50 гаран жэл цоо арад зоны ача тусада бүхы хава чадалаа дүүрэнээр үгэжэ явсан Должидма Гуржаповнагы ажалын зам гэршэлнэ.

Тоонто нютагымнай арад зон, олон тоото шавинарань үшөө үндэр даваанууды даважа, жэлы дүрвэн цагта жэгдэ хүнгэн гэшхэлжэ, элдин сайхан дэлхэйдэ энэл зандаа үшөөл олон жэлдэ үрээлы сайханы үрээжэ, бээ тамирань хатуужажа, золты, жаргалты суухын Буряад Уласы габыата багша, Россин гэгээрэлы отличник – Должидма Гуржаповна Дармаевадаа хүцэнбди.

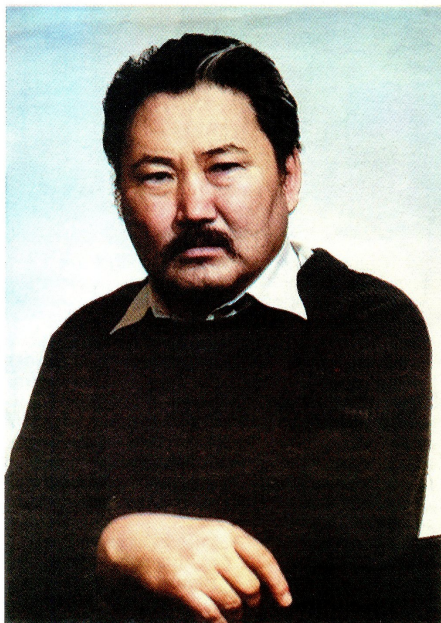
Талаан бэлигты, ажалча багшын хэшээлнүүд хээээдэч мартагдашагүй!!!

Галина Бадарева, багшын ажалы ветеран.

ЯЛАС ГЭМЭ БЭЛИГТЭЙ, МАНАЙ НЮТ

Буряад ороноо холо ойгуур сууржуулан бэлигтэй кинорежиссёр, найруулагша, актёр, уран зохиолшо, «Зов» гэхэн киностуди байгуулан Барас Цыретарович Халзанов 1938 ондо Жаргаланта нутагта түрэн бэлэй. Манай нутагай омогорхол, бүхы буряад зоной омогорхол Барас Цыретарович мүнөө мантая байгаа хаа 82 наһанайнгаа жаргал тэмдэглэжэ байха байгаа, тиимэһээ 75 жэлэй ойн баяртань зориулжа тоонто нутагтань мүнхэ дурсахаалы хүшөө 2013 ондо бодхоогдобо. Хэһэн ажал хэрэгсэнь хизааргүй эхэ. Барас Цыретарович СССР-эй Уран зохиолшодой холбооной гэшүүн, Буряадай искусствын габьяата ажал ябуулгаша, Буряадай гүрэнэй шангай лауреат. 1995 ондо Барас Цыретарович Халзановай нэрэ Жаргалантын дунда нургуулида олгогдонхой.

Залуу, залуу наһанһаа уянгата шүлэгүүдые бэшэжэ, 1953 ондо түрүүшын шүлэгүүдые нь арадай уран зохиолшо Ц.Ж.А.Жимбиев дэмжэжэ, «Буряад-Монголой үнэн» сониндо толилхынь зууршалһан юм.

Загастайн дунда нургуули дүүргэжэ, Алас Дурна зүгтэ дүрбэн жэлэй туршада алба хэһэнэй удаа Москва зорижо, ВГИК-тэ ороо нэн. СССР-эй арадай артист, профессор М.И. Роммов мастерскойдо хуралсал гараа. Институтдаа дүүргээд, Свердловскын уран һайханай фильмүүдэй киностудиида хүдэлхөөр зууршалагдаа. 26 жэлдэ киностудиида хүдэлжэ зуураа, 12 фильм найруулан буулгаһан юм. «Сагаан морин»-«Белая лошадь», «Нуудал фронт»-«Кочующий фронт», «Гашуун хурса арса»-«Горький можжевельник», «Урасхал өөдэ»-«Ночь лунного затмения», «Маната зүүдэн»-«Сон в начале тумана», «Хариин газар байхагүй»-«Нет чужой земли», «Нээлтэ»-«Открытие», «Һуулшэн намнал»-«Последний угон», «Гэр булын һайндар»-«День семейного торжества»; «Против течения», «Жаран бодхуул»-«Шестьдесят беглецов», «Хариин газар байхагүй»-«Нет чужой земли» гэхэн фильмүүд соогоо бэлигтэй буряад артистнуудые хабаадуулан юм.

М.Каримай романаар буулгагданһан «Ночь лунного затмения» гэхэн фильм Ташкентын кинофестивалиин хүндэтэ дипломдо, «Горький можжевельник» лауреадай нэрэ зэргэдэ хүртөө нэн.

1976 ондо Б.Халзанов «Амар сайн, далай» гэхэн шүлэгүүдэйнгээ түрүүшын ном гаргуулаа нэн. «Тоёон хадын һүүдэртэ», «Хээрын шулуун» гэхэн номуудын олонитэдэ мэдээжэ. Мүн ород хэлэн дээрэ бэшэгдэһэн «Младшему брату», «Трава и ветер», «Голоса травы» гэхэн номуудын Улаан-Удэдэ, Москвада, Свердловскдо барлан гаргагданһан бэлэй. Барас Халзанов СССР-эй уран зохиолшодой гэшүүн боложо, буряад ба ород хэлэн дээрэ шүлэг, поэмнүүдэй арбаад ном хэблүүлээ.

Барас Халзановай гильминууд темынгээ талаар эхэ олон янзын юм. Бэлигтэй режиссёртой түрүүшын фильм «Нүүдэл фронт» хадаа Сибирьтэ болоһон граждандайнай үедэ зориулагданхай бэлэй. «Гэр булын һайндар» гэжэ фильм дайнай ветеранууд тухай. «Нээлтэ» - эрдэмтэдэй ажал хэрэгүүд тухай. Алексей Фадеевай эртын рассказыудай удаар «Урасхал өөдэ» гэхэн фильмынь Алас -Дурна зүгтэ 20-ёод 30 - аад онуудай ажабайдал харууланһан юм. Барас Халзановай зохиохы ажал ябуулга хадаа үндэһэ яһатанай тематика һабагшалан хүгжэһэн

гээшэ. Жэшээхэдэ, «Түрүүшын намналга», «Арсын агтай хангал», «Харин газар байхагүй» гэхэ мэтэ фильмнуудын Буряад ороной ажабайдал гэжэ үндэһэтэй.

Барас Халзановай һүүлшын захата бүтээл-«Маната зүүдэн» гэхэн фильм. Тэрэ хада уран зохиолшо Юрий Рытхэүгэй туужын удаар сценариинь Барас Халзанов ба Владимир Валуцкий бэшэһэн юм.

Дурсагдаша фильм холын хойто зүгтэ Чукотскодо «Таватуй» гэжэ нуур дээрэ буулгагдаа нэн. Барас Халзанов энэ фильмдээ Буряадайнгаа артистнуудые: Владимир Кондратьев, Марта Зоригтуева, Чимит Ринчинов, Олег Цыпылов уриһан юм.

1986 ондо Ташкентдэ болоһон Ази, Африка, Латин Америкын 9-хи кинофестивальда «Гашуун хурса арса» гэхэн кинофильмынь харуулагдажа эрхим кинонуудай нэрэ зэргэдэ хүртэжэ, шан абажа лауреат болоһон юм. Энэ хадаа Буряадайнгаа нэрэ һүүлдые дээрэ үргэһэн тон эхэ амжалта болоно. Эгээл иимэ эхэ форум дээрэ Бидэ иимэ зомди даа» гэжэ бүхы дэлхэйн кино-мэргэжэлтэдэй урда сэнхир одото нутагаа нээн харуулжа шадаһан оюун бэлигтэй Барас Халзанов-манай омогорхол. Ташкентдэ хэдэн олон яһатан улсасай урда тус фильмээрэ пресс-конференци үнгэргэһэн байна.

Гадна «Нээлтэ», «Гэр булын найр», «Хариин газар гэжэ байхагүй», «Жаран бодхуул» гэхэ мэтын кинонуудтань, бүхы дэлхэй дээрэ алдартай болоһон олон яһатан артистнар наадаа, тэдэнэ дунда ородууд-П.Глебов, А. Баранов, Т.Семина, украинчууд-Ж.Проронко, М. Юрчинков, киргиз А.Умаралиев, литовец -Д.Бонионис, казашка -Н.Аринбасарова.

Барас Халзанов түрэл Буряад оронойнгоо түүхэ домогой толото хуудһануудые мүнхэлхые хүсэдэг бэлэй. Олохон кинонуудын түрэл зонийнгоо түүхэтэ үйлэ хэрэгүүдтэ зориулагданхай байха. Тэдэнэй дунда «Хариин газар байхагүй» гэхэн хоёр серитэй кинофильм онсо илгарна.

Зуун далаад гаран жэлэй саана Байгал далайн зун бэе руу хаанай сүлэлгэдэ гараһан декабристууд-аха дуу Бестужевтанай амидаралые энэ фильм соогоо харуулба. Николай ба Михаил Александровичтан Сэлэнгэ мүнэнэй эрьедэ ажанлуха үедөө буряад зонтой түрэл садан болоһон, тэдэнгэй хамтадаа ажал хэһэн, ёно заншал, оюун бэлигсэнь һайхашаһан бэшэһэн тухайн домоглоо.

Кинорежиссёр болоод өөрынгоо тушаалые гүйсэдхэһөө гадна, эрхим һайн эмхидхэгшэ болоһон зэргэтэй. Тэрэ һүүлэй үедэ манай хизаарта үзэгдөөгүй соёл болбосорой үйлэ хэрэгсэ үүсхэб. Тэрэниие бүтээхын тула СССР-эй бүхы автономной республикануудай болон олонациональна тойрогуудай түрэ засагай түлөөлэгшэнэртэй оло дахин уулзаһан юм. Тиигэжэ Россиин киногай түүхэдэ бага яһатанай анхан туруушын «ЗОВ» гэхэн нэрэтэй киностуди байгуулаа.

Барас Халзанов өөрынгоо бэрхэдэл Буряадай түрүүшын кинорежиссёр, Россиин кинематографиин холбооной гэшүүн, «ЗОВ» киностудийн уран һайханай хүтэлбэригшэ болоо. Тиихэдэ СССР-эй уран зохиолшодой холбооной гэшүүн, поэтическэ согсолборинуудай автор, кинодраматург байһан гэшэ. Манай олон национальна Эхэ ороной искусство ба литературада нилээд эхэ хубилта ябуулан. Барас Халзанов баян сэдхэлтэй хүн, бэрхэ актер, хэдэн рольнуудые наадаа, уран зурааша-хэдэн бүтээлнүүдын үндэр сэгнэлтэдэ хүртэһэн байха юм. Тобшоһон хэлэбэл ёһотой бэрхэ ажалша хүн юм.

Ёһотой бэрхэ драматург хүн, бүхы кино-зохиолнуудаа тэрэ өөрынгоо найруулгаар табигадг нэн. Буряад арадайнгаа сэдхэлтэй байдалые һайнаар ойгожо шададаг байгаа.

Барас Халзановай балшар бага наһан дайнай шэрүүн жэлнүүдтэ туданһан байна. һаял дүрбэ-таба хүрхэн Барас дайн дажарай гай тодхорые бэе дээрэ үзэһэн юм.

«Бидэ тэдэ аюулта дайнай үри бээд гэшэбди»-

гэжэ бэшэһэн. Тиимэһээ сэдхэл һанааниинь зүлгы зөөлэн, уян байгаа гэшэ ха. Тиимэ хүнэй гашуудалые өөрынхи шэнгээр ойлгодог, туһалхаяа оролдодог байгаа бэшэ гү?

«Тэрэ дайнай хара галаб жэлнүүдтэ Таһа хайрагдаа манай сэдхэл һанаан, - гэжэ поэт мэдэрнэ.

Хэды заахан ябашыёо хаа, Барас Халзанов ахашуултай адли бүхы бэрхшээлнүүдые мүшөөрхэһэн дээрээ даажа абаһан байна: «Аргагүй хүл дээрэ бохиин бодожо, Алхалжа ябаха ёһотой болошоод байгаа... Эжы, эхэ орон хоёртоо Эгээн дарамта болошохоёо айгаа» - гэжэ шүлэг бэшэ.

Галта дайнай дЛэн соогуур тулижа, зобожо ябаһан хүнүүдэй урма зоригсэ Илалта ерэхэ» гэхэн шүлэгынэ итигэл үргэжэ ябаһан байна. Барас Халзанов дайн тухай шүлэгүүд соогоо эхэнэрэй, эжынэйн дүрэнүүдэй гол нуури эзэлһэниин гайхалтагүй. Үлэн хөөһөөр унтаж садангүй, эжыгээ дахаад ябаһан хүбүүнэй амгалан байдалай тогтохыё багашыё һэжэллэнгүй хүлээн ябаһаниинь «Сахилгаан дайнай хяаран һалахада» - гэжэ шүлэг соо эли тодоор харуулагданхай. Зохиохы удхатай, ажалтай хүнүүдтэ түрэнэн нутагын бүхы юумэний эхин болодог.

Барас Халзанов түрэнэн нутаг, зон, хүхэд, бага эдир наһан тухайгаа ямар зохидоор бэшэһэн гэшэб. Барас Халзановай ашаар, нутагаймнай олон зоной нэрэнүүд хэтэдэ мүнхэрөө.

Тэрэл тиихэдэ айдархан Тэлымэнэй задарюун хүбүүд Тэбэрлэдэн дундаа хүкюутэй Тэшмэнэн соогуураа зайдаг нэн. Яб гэжэ һанаатай Шаб гэжэ шарайтай Шоогтой Лубсан-Цыретор Нимын -Данзан, Ардагнажаб, Санжын -Данзан, Раднаев Васин тэрэл түрүүтэй. Ажал хэздээ бэрхэжэн Аялаадш ябахадэа сэбэрхэн Аятай холодоо зугаатай Аялдар хүбүүд ябагатай.

Дайнай һүүлээр нутагай зон сэлмэг шарайтай, ажалдаа дабаастай, шог зугаа наадаатай, Жаргаланта нутагайнгаа улыгэр түүхэ домогто дуратай, шогшо зугааша зон тухай ямар зохидоор бэшэһэн байна гэшэб.

«Тиихэдэ Тэлымэнэй тэрэл зон яагаа зугааша зон нэм даа. Тала дайдаар, полёор, малаар урда хойгуураа, айл соогуураа ташага-нишага энеэдэн таражал байдаг нэн даа. Шагжа баабай, Данжаев Шойдойор Данзан, Санжаев Митабай Цыдэн, Амгалан Бүтэд -Доржо шогшоо Дагбын-Даша, Тогоошо Гүргэм хээтэй, Лубсан-Цыретор. Эдэ шогшо зон. Эгээл зобоо бологшо нэн. Хүрэгэн хүбүүд бэрээдэй тэдэнэй дунда эгээл хурсан жаран зургаан наһатай Жанын Нима байгаалтай. Аха Абанарай тэрэ ябадал аша гушанараараа үлэг даа, хэлэһэн үгэнь, хүкюо зугаан хэтэдэ мантаяа үлэг даа!

Тоёон хада Б.Халзановай һанаанда түрэл нутагайн дүр, һүлдэ» Мүнхэ богонь» байгаа.

Хүн бүхэндэ бии юм гэдэг-Хада.

Хаража һууха, Харижа бууха, Зүүдэн соогоо Дуудаха, һүүлэй һүүлдэ һүүдэртэнь Хэтэдэ хэбтэхэ Хада байдаг гэхэ... Хада-аба, Хада-эхэ, Грузиин арада-Мтацминда байна. Армян уласта Арарат байна. Минии зааеа заяан, Минии һаһыё гоёон Урдмани бодоно-Тоёон!

Хэды жэл соо нутаг руугаа ябангүй, эжытээ уулаагүй поэдэй гүнчилал шүлэг бүхэн соо ойлгогдоно. Барас Халзанов баһаашыё, эдир залуудаашыё, наһатайшыё болоод ябахадэа, түрэнэн эжыдэ мээхэй, дуратай нэн. Тэрэ хаанашыё ябаа хаа, тон түрүүн эхээ һурагшалан, захяа бэшг эльгээн, мэндэ амарынь мэдэдэг бэлэй. Тиихэдэ эгээл

АГАЙ ОМОГОРХОЛ-БАРАС ХАЛЗАНОВ

дуратай хүндөө хэды найхан мүнүүдые зорюулан бэшээ гэшээ:

Эжым намдаа эрхэ юм.
Эжынгээ зүрхэ дайрангүй,
Эжынгээ сэдхэл хайрангүй
Энэ наһаа эдлэхэ
Юундэ тиймэ бэрхэ юм?
«Ерэбэб»,- гэжэ бэшээд,
Ерэхгүй тон удаан.
Таһалдаа ажал хэрэгшье байдаг наань,
Тодхор зэмэ оложо,
«Тодхоогыш»,- гэхэб урдаһаань...
«Туһалхаб»,- гэжэ хэлээд,
Туһалжашье шадахагүйб даа...
Ерээ бол,
Ерэнээр лэ гүйхэб хани нүхэдтөө
Түрэлхидтөө хүлгэн дэн...
Мүнгэ эльгээхэб аян замһаа
Мэнэл үриее түлэндэл...
Мүнхэ бэшэ юм эжымни гэжэ,
Мэдээшье наа, нэтэрүүл,
Тудхажа ябаһан олзо гарзаяал
Табиһаб урдань, түрүүн...
Хайшаншье гэз наа эжымни
Хүлисэжэ шадаха.
Намаяа тэсэлтэйгээр хүлээхэ.
Хойноһоом бэшэг эльгээхэ.
Намаяа зобоохоо хашарха...
Мэдэнэб.
Минии яараһан
Мундуу тэрэ ябадални,
Мухуу тэрэ шадални
Хожомоо эльгэн зүрхэндэм
Хэтэдээ нэтэ үлээхээр
Хунды шарха үлөөхэ...
Эжымни сэдхэл эхэ юм.
Эжынгээ зүрхые дайрангүй,
Эжынгээ наһалые хайрангүй
Энэ наһаа эдлэхэ
Юундэ тиймэ бэрхэ юм?

Барас Халзановай зохёохы ажалдань уянгата шүлэгүүдтэйнь онсо шэнжэтэй байһандань, тэрэнэй түрэл нютагһаа хахасан ябаһаниинь аргагүй эхэ нүлөө баһа үзүүлээ гэжэ наһагдана.

Нютагһаа гаража хорёод жэл соо искусствын жама ёһо үзэжэ ябаһанаа, мүн өөрөөшье халуун шулуу долёһонойнгоо удаа нютагһаа бусажа ерээд, шүлэгшэ – “Тоёон хадынгаа нүүдэртэ” тобойжо, орон нютагһаа энхэргэн нюдөөрөө Шэртэн нууна. Нютагһаа ерээд баярлаһан шүлэгшын бодол юундэш баригдахаар бэшэ шуран “Эжынгээ зүрхэ дайрангүй, эжынгээ сэдхэл хайрангүй, энэ наһаа эдлэхэ юундэ тиймэ бэрхэ юм?” Хахасамаар эжыгээ тамалһандаа өөрөө уйдаха, ажабайдалай далай өөрөө мулталжа шадахагүйдөө сэдхэлээ зобохо - маанадай үри бэенэрэйн хуби заяан.

“...дэ минии эжы
Хэрэлсы дээрэ гаража намайа хэды дахин харааб даа дэмы...”

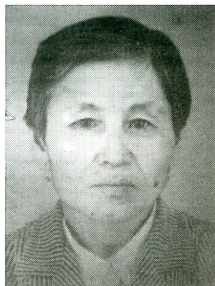
Үри хүүгэдэ үргэн бодхоожо, далидань далайса, хүлдэн хүсэ оруулжа, наһанай эхэ харгы руу табяад, нэгэтэш ерэхыень найдан хүлээжэ, гэхэлэн дуралхыень шэртэн зогсохо энэл даа эжы - нэрэймнай хуби. Поэт өөрынгөө үгөөр нютагһаа даараа үнэн зүрхэнһөө хөөрэлдэнэ. Дайнай хатуу шэрүүн үенүүдыешье наһана, эхэ шэнги Эхэ орон, эсэгэ шэнги арад зонойнгоо улам найханаар хүжэн байһандаа баясана.

Хүнэй сэдхэл зурхые хүдэлгэнэн
Дура наһалые буляһан
Дүүрэн шарайтай
Дундаршагүй бэлигтэй
Дуулим Жаргалантын хубүүн
Хурдан түргэн ухаатай
Хүхюун зугаа наадатай
Хурсахан хубүүн ябаа даа.
Тоонто нютагһаа үргэжэ,
Толи мэтэ бадаруулан,
Түрэл арадаа баясуулан,
Тоёон дайдын хубүүн
Ошоһон хүнэй бусалтагүй
Ошобошье наань,
Орхижо ошоһон хэрэгын
Олоной дунда үлэжэ
Олон үеын зондо
Одон мэтэ болоолта.
Барас Халзановай хэһэн ажал хэрэгын хэтэдээ мүнхэ үлэхэ, манай сэдхэл зүрхэндэ хээээдэшье мартагдахагүй.

Жаргалантын номой сангай дурасхаалай

ЗАМАЙМНАЙ ОДОН – ЭЖЫМНАЙ

Настайшуулы сайндэр дүтэлжэ байхад, эжы тухайгаа хөөрхэ хүсэл түрнэ.

Суута манай Галуута нууры эрье дээр, Хаяа гэжэ нютагта Бальжинима ба Бальжит Балдановы гэр бүлэдэ 1936 ондо үбэлы янгинама хүйтэндэ хоерти үхибүүн түрсэн, Агафья гэжэ, тэрэ сагай ехэ гое нэртэй болсон юм.

Замай одон шэнги харгыгымнай зааж байдаг, үлгэр жэшээ болдог - түрсэн манай эжы Жалсанова Агафья Бальжинимаевна .Үхибүүн насань Агууехэ дайны шэрүүн жэлнүүдтэ үнгэрсэн байна. Тиигээд дайны сүүлдэ Загастайн Шахта(Гусиноозерск) ошчо, ном үзэхээ сургуульдаа явгаар ябдаг байгаа.Үхибүүд хадаа халуун хүйтныш ойлгонгүй нааса наасааар, гүй гүйсөөр хүрдэг байгааг гэж эжымнай хөөрдэг. Гэры томо хүүхэн хадаа дүүнэрээ харха,эжы абадаа тусалха аргатай больжо, тавадти

класс хүртэр сороод, сургууляа орхихо баатай болобо. Хатуу хагсуу, үлэн хоосон сагта бэе бээ түшэлсэн, Галуута нууртаа загас барьха, гүбшуурта гаржа амидарха сагшые болсон гэдэг. Ямаршые үлэн хоосон, хүйтэ нойтоор тэрэ хатуу шэрүүн сагта явааш хадаа, бага балшар насам ехэ сайхан үнгэрсэн байгаа гэжэ эжымнай ходо санадаг.

Эхэнэр хүн - гэры шэмэг гэжэ, наснынгаа нүхэр болхо Жалсаны Бадмацэрэн хүүбүүнтэй уулзажа, халуун дурны мэдэрэлдэ абтажа, 1955 ондо энэ дэлхэй дээрэ үшөө нэгэ жаргалтай, эбтэй гэр бүлэ түбхинөө.

"Гэрэй эзэн ехэ ем, Гэсэр Богдо хүсэтэй ем" - гэжэ бурыад зон дэмы хэлсэдэггүй. Манай аба Жалсанов Бадмацырен Аюшеевич зангаараа даруухан, санаагаараа урагшаа, хүн зондо тустай, хүндэтэй, үнэн сэхэ хүн байгаа. Совхоздоо газар хагалжа, комбайнаар тарья хурялганда явха,үвэсны бригадта бригадирээр хүдэлжэ.

- "Ажалдаа шуран, ехэ эдэбхитэй, журам ехэтэй, хүн зондоо хүндэтэй, тустай ябахад, харгы үргэн, емэш бүтээстэй байха" - гэжэ манай аба бидэндээ ходо хэлдэг байгаа.

Манай эжы ганса өөрынгөө харгы зам хараад ябдаг бэшэ, хани нүхэрэйнгөө ямаршые ажалда ябахадань, хажуудань

найдамтай тусалагшань, зүбшөөлэгшэнь байдаг сэн. Зургаан сайхан хүүгэдэньгэ гарын ганзагада, хулын дүрөөдэ хүргэжэ, ажабайдалы үргэн замда гарганхай.

Жаратайхан насандаа манай хайрата абманай гэнтын акулда орсон байна. Бидэн хүүгэдэнь, аша эзэнэрэнь аба эжынгээ буянгаар сайн лэ, акамидаралай жаргал эдлэжэ, хүны зэргэ ябжа байнад.

Манай эжы Сайдамынгаа фермэ дээр саалишанаар бүхы насаараа ажаллаа, ходо түрүү суури эзэлдэг байгаа. "Сэлэнгэ" сониндо

эжы тухаймнай байд гээд лэ бэшэдэг байснынь, мүнөө болтор сонин (газетэ) нүдэндэм харагдадаг ем. Үнэн ажалын үрэ дүн - жэлы тоосоото суглаануудта үнэтэ бэлэгүүдээр урмашуулагдасан, олон тоото медальнуудаар, Сэлэнгэ аймагынгаа, Бурыад Уласы тэмдэглэлэй грамотнуудаар шагнуулсан."Хүдөө ажахын үйлэдбэрийн түрүү хүн "гээд СССР гүрэнэй хэдэн олон хото городуудаар аяншалга хэсэн байн даа. Ажалай ветеран.

Хэдыш сүлөөгүй байгаааш саа, гэртэмнай ходел дулаан, сэбэр, эдихэ уухатайгаа, үшөө ходел барьсан талханы үнэр уутажа байха. Харин

бидэ - хүхиюутэй, задарюун үхибүүдэнь гүйлсэжэ, тойрожо эжы абадаа туслаал ябдаг бэлээдэ.

Мүнөө манай эжымнай 85 настай, 6 үхибүүдээ,15 ашанар зээнэрээ, 29 гушанараа, 1дүшөө харжа, баясан, сургаал заабарья хэлсэн зандаа байдаг.

Хүндэтэ эжыдээ бэеын элүүр энхые, үдэр бүри жаргалы сайны үзэжэ, үглөө бүхэндэ нарны сайны харжа, амгалан тайбан үшөөл олон жэлдэ ажасуугыт даа гэжэ хүсэнэды!!!

**Одох басагань
Надежда Митапова,
Галуута Нуур нютаг**

САЙДАМ НЮТАГАЙ СААЛИШАД

Сайдам...зарим хүнүүд манай нютагы Цайдам гэдэг.

Миний эжым иигэжэ хэлдэг байгаа ем: "Сайдамыннай урда заахан нуур байдаг байгаа. Тэрэ нуурымнай эрье сагаан хужартай ем сэн, хуу тала дайдаань сагаан... тэрнээсэ нютагамнай Сайдам гэж нэртэй болоо".

Харгын нүгөө талда Сайдамы

баруун тээхэн Фермэ гээд, арваад айл саалишад гэр бүлөөрөө ажасууха".

Би эжытэйгээ Молотов нютагаас Сайдам руу дүрвэн настайдаа нүүжэ ерээб. Санхадам, фермын зүүн зүгтэ орто модон амбар соо үнээнүүдээ сааха, тиигээд мөреор шаваасаа авха, хабар болходо тэрнээ хохир болгоохо, волокушаар овоолхо. Тэрэ олон үнээгээ ходо руу туужа

осолхо. Үбэлдөө эжым үхэрнүүдээ ослоод, тархинаасаа хүл хүртэрөө дарагар мусөөр хүрөөд гэртээ оржо ерэхэ. Ямарш хатуу саг байгаа гэшээб дээ...

Хүгшэн эжым – Манже, тиэхэдэ настайхан болонхой, халуун сайгаа шанаад, сарчуткаа шараад, саалишадыгаа хүлээгээд байха. Эжым хэдэн саалишадтайгаа дулаасхыгаа халуухан сайгын уугаад гархыгаа шуулсаадэл ороод ерэхэ.

1962-64 онуудаар шулуун томо фермэ барья ем сэн. Бидэндэ үхибүүдтэ сүрхэй ем больжо, бүхэли үдэр тэндээ наасхад.

Би өөрөө 1977 оноос саалишанаар ажаллажа эхилээб. Тэрэ сагта болтодоо ехэнхидээ залуушуул ажаллахад. Хуу барандаа дуутай шуутай, эбтэй ээтэй,бэе бээдээ туслаад лэ байдаг бэлэйд. Телевизор би болхоодо үдэш болгон Улаан буландаа болтодоо суглараад харахад. Сайдамын залуушуулшые сонирхожо баса ерэхэ. Сайн саг байгаал гэшээ даа.

Мүнөө санхад, залуу насманай эндээл - фермэдээ, ажал дээрээл үнгэрсэн байн даа. Нэгэш хүн тэрэ сагтаа" хүндэ байна, муу байнад гэнгүй", ходел зугаатай, шууятай,

дуугаа дуулан ябажа байдаг бэлэйд.

Согтоо хүдэлсэн Сайдамынгаа фермын саалишадтаа зориулнаб эдэ үгэнүүдэ:

Саг үргэлжэ санагдадаг Сайдамынни сугтаа хүдэлсэн үетэмни,

Согтой залуу насамни Сайдамынни үелсэн нүхэдэмни. Үхэр малы мөөрөөн доро Үри хүүгэдэйнгөө шууян соо, Хүдэлжэ согтоо бүтэжэсэн Хүндэтэ ажалы геройнууд лэ. Залуу насным үе Золтой жаргалтай саг лэ, Үелэн байжа нүхэсэсэн Үлгэртэ домогойм үе лэ. Шэг шарайгитнай харахадаа Сэдыхэлдэм нара гарана, Үгэ дуугытнай шагнахадаа Сээжэндэм солонго татагдана. Үри хүүхэдээ үргэжэ Хүхиюутэй сугтаа суугаабди, Байсан емээрээ хуваалсажа, Хамтын ажаллаа хийгээбди. Хамаг байсанаа хөөрэлсэн Бүхы сэдыхэлээ дүнгэлсэн, Үнэн сэхээр хүдэлсэн Хайрата миний нүхэд лэ.

Долгор Данзанова, ажалай ветеран, Сайдам нютагаас.

ЖЭШЭЭ ТАВИМААР БАГША

Евгения Бадмаева – энэ
статья бэсэн хүн, хэн бэ?
Дылыков Жалсарай
Гыденовичийн бацган,

нүхэрйнгөө фамиляар
Бадмаева болонхой.
Евгения Жалсараевна
хадаа, эцэгийнгээ нэрэ

нэрлүүлжэ, угын
дамжуулжа, авыгаа
дурайгаад, басал багша
болсон.

Эцэгэ бацган хоер –
түрэл Сэлэнгээ, Ноехон
нютагаа суурхуулжа, соло
эхэты, багшын ажал эхэл
сайн явуулсан хүнүүд
гэхэдэ алдуу болгүй.

Настычуулы
сайндэрөөр болон багшын
мэргэжэлтэ үдэрөөр
Евгения Жалсараевнагаа
амаршалангаа,
түрүүчийнгээ багша тухай
бэчэхэ дурам хүрэнэ.

1959 ондо
түрүүчийнхигээ нэгэдтэ
ангид Урмын Адагы
интернат сургуули орооб.
Түрүүчийн багшам, Евгения
Жалсараевна гэжэ нэрти
– залуухан, цэвэрхэн,
хореодхон насты бацган
байгаа бэлэй. Ехэл сонин
– угаараа Ноехон нютагы,
миний түрэл болохо...
тэрэнын би хожом мэдэб.
Түрүүчийнгээ залуухан,
нариихан, гоёхон багшада
дурлажа, би басал багша
болхыгоо санжа, багшынгаа
харгы шэлэжэ, багша болоо

бэлэйб...

Саяхан, Евгения
Жалсараевнатыгаа уулзаад,
гэртэнь очооб. Багшатыгаа
удаан элдэб емнүүды
санжа хөөрэлцөөд, заахан
байхадаа ехэ уйламхай
бацган байгаач гэжэ
багшам намай энээлгээ.
Тэрэ холо явачоод,
гэрээсээ гаржа үзээгүй хүн
ехээр гэрээ санаад, ходо
уйлжал байдаг байгаа ха
ем бииб...

Мүнөө хадаа, Евгения
Жалсараевна наа гарсан,
хүгшэн эмгэй болонхой.
Дүчэ гаран жэлдэ
эхин ангиин багшаар
Уласы нэгэдтэ лицей –
интернат хүдэлжэ,
насынгаа амаралтад
гаранхай. Энэ олон жэлдэ
хэдэн шавинарнууды ном
уншажа, тоо тоолуулжа,
бэшчэ, сайн хүн болгоохо
гэжэ оролдосон байна.
Сургуулидаа ехэ сайнаар
хүдэлөө, бэрхэ багша
байгаа, үндэр нэрэ зэргэдэ
хүртөө. Буряад Уласы
Габьяата багша, Оросы
Холбоото Уласы Арады
Гэгээрэлы отличник, хэдэн

олон номууды автор. Лицей
– интернатда арван нэгэн
выпуск хийсэн байна.

Мүнөө амаржач
байгаавэл, гэртээ нэгч
суудаггүй, нүхэдтыгөө,
шавинартыгаа холо ойргүй
амархыгаа явчадаг, хаа
яанагүй аянчалдаг.

Евгения Жалсараевнагы
хүгшэрөө гэхын аргагүй...
Огород гэзчий тарьха,
тэдэнэ хуу буйлуулха, миин
суукүй. Тэрны хажуугаар
түрэлхидтөө тусалха, эльгэ
нимгэнты, ехэл уужам
сэдхэлты хүн гээч!

Үрөөл нүхэрэнь –
Евгений Лубсанович
Бадмаев, басал багша,
дээдын эрдэмтэн,
БГУ-гы багша байсан.
Нютагаараа Зэдын
аймагы, хадамыдаа манай
Евгения Жалсараевна ехэ
жэшээты, хүндэты бэри.
Хоер хувүүдыгээ гарын
ганзагада, хүлын дүрөөдэ
хүргөө. Басал ехэ эрдэмтэд
болонхой. Энэ гэр бүлэ
олондо жэшээ табимаар.

Зоя Дылыкова,
багшын ажалы ветеран.

ДУРАСХААЛ

Эцэгэ Ороноо хамгаалгын Агууехэ дайны 75 жэлы
ой. Илалтын үдэр – гайхамшаг ехэ үдэр, түүхэтэ
сайндэр, гашуудалы нюлмасты, эрхэ сүлөөгы,
энхэ тайбаны, баяр бахархалы үдэр. Гал дүлөөр
соробхилсон, утаа уняараар бүрхөөгдэсэн, тоос
шоройгоор дарагдасан, Эхэ дайдыгаа аршалан
аварсан, дайшалхы сэрэгчэды, ара талын ажалчады,
ами насаараа андалдан ацарсан – Агууехэ Илалта!

Өөрынгоо жэшээгээр

Миний эцэгэ – Дылыков
Жалсарай Гыденович, 1916 оны,
декабрийн 27 – до, Сэлэнгын
аймагы, Моностой сууринда
түрсэн ем. Нютагынгаа
Цайдамы долоон жэлы
сургуули дүүргээд, Хяагтын
пед техникумда оржо, багша
мэргэжэлты больжо гараа.
Багшын ажалы түрүүчийн
дүршэлты түрэл аймагынгаа
Үвэр – Зөөхэйн эхин сургуулида
танилцаа. 1939 ондо аймагы
захиргааны гээгээрэлы тасагы
инспекторээр томилогдоо.
Энэл жэлы сентябрь сарда
сэрэги алванда татагдажа,
Забайкалийн сэрэги тойрогы
ОМЭД СБ – 59 – ты алваа хийжэ
эхилээ.

Эцэгийн дайны эхилхэд,
авам Эхэ Оронынгоо зүүн
талаас баруун зүг руу
аваачагдаа бэлэй. 1941 оны
июль сараас 1943 оны август
болтор баруун фронтын 148
– ты амьяараа ротод, 1943 оны
сентябрыас 1944 оны декабрь
болтор нэгэдтэ Белорусска
фронтын 61 – ты Армиин
бүридэлдэ дайлайлдасан
байн. 1945 оны эхээр ехээр
үвчэлжэ, госпитальда бэээ
эмчэлүүлээ.

Удаань дахин часьтаа
бусча, дайшалхы нүхэдөөрөө

хамта “бузархан немцээ
даражархөөд” нютагаа
буцхадаа, капитан нэрэ
зэргэты Улаан Одоны
орденты, “Шэн зоригы
түлөө” медальты оржо ерсэн
ем. Ямар ехэ баяр болоо
сэм! Дайнда мордоходонь
найман сартыхан байсан
бинь, зургааты болонхой
утгажа байгаа бэлэйб.
Дайны сүүлээрхи жэлнүүдтэ
1945 – 1946 онуудта эцэгэм
– Сэлэнгынгээ аймагы
захиргааны сэрэги тасагы
даагчаар хүдэлөө. 1946 оны
сентябрь сараас Ноехоны
Цайдамы долоон жэлы
сургуулийн захиралаар
томилогдоо сэн.

Юу хэлэхэб, дайны

орхисон хохидол, зоволон
гэжэ хүндэхэн байгаа.
Үхивүүд томочуулаас
дутангүй хүдэлжэ, ехээр
гэдэсэн үлэсхэ, хубца
хунараар дуталцаха...

“Дарита дүчөөд оны
урда түрсэн – дүлэтэ дайны
шэрхихэн үринэр”, – гээд
багшын ажалы ветеран
Галина Дамдинжапова ехэ
зүб бэчсэн байдаг. Нээрээч,
би хэдхын заахан байгаа
саа, хэшээлынгээ сүүлээр
хоолос түүдэгээ, сургуульдаа
түлээ бэлэстэгээ, шэбхэ,
картошко малтадагаа,
үвэс цабчадагаа, улясны
мүчэрөөр боодолнууды
уядагаа мүнөөч болтор
сандагаб. Сурагчадтыгаа

эдэ ажал хийжэ явхадаа
багшанарамнай,
захирамнай бидныгээ
урма зориг сэрэгээжэ дуу
дуулалцаха, зүжэг бэлсээд
харуулха. Ажалынгаа
забсарта бидэнь лаптаа
наасча үрдидэг сэмдэ.

Урданы багшанар үдэр
шүнигүй шавинартыгаа
цогтоо явхадаа өөрынгөө
жэшээгээр хэды ехэ
хүмүүжэл үгэдэг байгаа
гээчэв! Миний эцэгэ
мандалин дээр наасча
байгаад ехэ гоёор дуулаха,
шатарта бэрхэ, барилдахадаа
бүхэ, хэлэхэдэ уран,
ажаллахадаа чанга, дүрвэн
тэгшэ бэлигты хүн сэн. Авым
хуучан увчэнь хүдэлжэ,

оройдоол дүчэн таваты
байхадаа 1961 оны майн 25 –
да наса барсан ем.

Би эцэгийнгээ алтан
ганца бацган, хийжэ явсан
ажалын үргэлжлүүлжэ,
басал багша болооб.

Мүноо би эцэгээрээ, тэрэ
сүрөөтэ дай дарсан сэрэгчэ
нүхэдөөрэнэ омогорхожол
суудагаб.

Эцэгэ Ороноо хамгаалгын
Агууехэ дайны ветеранууды,
ара талын ажалчады эрэлхэг
гэбьяа хээээдэч мартагдакүй!

Евгения Бадмаева,
багшын ажалы ветеран.
Буряад Уласы габьяата
багша, дайны үеын
хүүхэды нэгэн.

СЭДЬХЭЛДЭМ ДҮТЭХЭН БАГШАНАРНИ

Юрөөгэй дунда сургуулида сугтаа хүдэлсэн, сэдхэлдэм дүтэхэн санагдажа ябагддаг эхин сургуулийн багшанар.

1973 оной сентябрийн 1-д эгээ түрүүчингээ ажалал алхам хэжэ эхилээ бэлэйб. Сургуулийн Доржо Чагдурович Найданов, орлогшоор Мария Доржиевна

Жамбалова хүтэлбэрлэжэ байгаа. Эхин сургуулида, Майя Борисовна Савинова, Россин Арайдай Гэгээрэлэй отличник Софья Дамбаевна Чултумова, Клара Базаржаповна Галданова, Россин Арайдай Гэгээрэлэй отличник Людмила Дашицыреновна Тубаева хүдэлжэ байсан юм. Эдэ аха зах

багшанарнай өөрын онсо маягаар, алиш талаасан сургуулийн ажабайдалы сайн мэдэдэг, жэшээ болгон, тэрэ сагай эрилтээр хэшээнүүдээ үнгэргэдэг бэлэй.

Намтай сугтаа Валентина Доржиевна Дугаржапова, Долгор Будажаповна Дамбаева багшалхаяа ажалда ороо сэмди. Залуушуул, эрдэмэй дээжэ „А“ үзэгтэй яагаад танилсуулхаяа бага сагхан тухайлсан хүнүүд байгаалди даа. Он жэлнуудш үнгэрөө, шулуунш элидэг, мүлгдэдэг гэшээ ааб даа. Гушан долоон жэлэй хугасаада хүитэн халуунши үзэжэ, суг хамта хүдэлсэн багшанарайнгаа сайниин сажааж, мууень орхижо ябагдаа.

Хожомшог Александра Тогтохоевна Цыденова, Анна Ахамажаповна Цыденова, Россин Арайдай Гэгээрэлэй отличник Дулма Доржиевна Бальжиева, Дари Цыденовна Дашапилова, Валентина Георгиевна Носкова, Сэсэгма Дармаевна Бадраева, Дарима Жамсуевна Минжурова, Долгор Цыденовна Цырендоржиева, Светлана Цыбикжаповна Иванова, Людмила

Норбоевна Банзаракцаева, Сосома Батомункуевна Цыренова, Наталья Бимбацыреновна Лубсандоржиева, Соёлма Цырендоржиевна Раднаева манай эхин сургуулида ажалладаг болсон юм.

Мунөө санахада ехэл эбтэй эетэй, ажалдаашье оролдосотой, сүлөө сагаашье хүжюүгээр үнгэргэжэ шададаг, эгэшэмэр, багшанарай хэлсэн заабарии үндэр дээрэ сэгнэжэ, ажалдаа хэрэглэжэ ябадаг сэмди.

Эгээн олон жэл, мүнөөшье сургуулийн захиралаар ажаллажа ябсан Россин Арайдай Гэгээрэлэй отличник, Буриадай Эрдэм Гэгээрэлэй габьята хүдэлмэришэн

Баяр Гармаевич Базаров, орлогшонь байсан Россин Арайдай Гэгээрэлэй отличник Клара Жимбиевна Аюшеева хоёрой ударидалга доро Багшалаабди.

Хоёрдохи гэрни болсон түрэл сургууляа Магтан

Түүрэн бэшэжэл бэшэжэл байхаар даа!

Дари-Дулма Галсановна Доржиева, Багшын ажалал ветеран, Ташар нютаг.

ҮНДЭР НАҢАТАЙШУУЛАЙ ҮДЭРЫЕ УГТУУЛАН...

Үндэр наһатайшуулай уярма үдэрөөр нютагайнгаа үбгэд хүгшэдые халуунаар амаршалнабди. Дайн дажарай хүндэ хүшэр байдалые нүдөөрөө хаража, эршэтэ ажалаараа орон гүрэнөө үргэһэн, танай наһанай харгы залуу үетэндэ жэшээ боложо, үшөөл олонхон жэл бидэнийгээ дунда жаргажа хуухыетнай үрэнэбди.

Танайнгаа анхаралда хоер шүлэгөө дурадханаб. Нэгэнийн дайнда мордохон нютагай хүбүүдтэ, нүгөөдэнь нүтэй нютагай үндэр наһатай эжынэрэй нэгэн Дондокова Баваасан Тучиновнада зориюулагдаһан юм. Энэ жэлэй сентябрь нарада Баваасан хээтэймнай 87 хүрбэ. Абга хээтэйгээ түрэн үдэрөөрнь халуунаар амаршалнабди, сайн сайхание хүсэнэбди. Энэ шүлэгэй мүнүүд тэрэ хатуу сагай хүн бүгэдын эжынэрэй наһанай харгы байгаа гэхэдэ алдуу болохогүй гэжэ наһагдана.

Нюдэтнай баярлаха, шэхэтнай хужарлаха, зүрхэ сэдхэлтнай уяран байха гэжэ найдагдана.

Эхэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнда ами наһаяа үгэһэн нүтэй нютагайнгаа баатар хүбүүдтэ зориулнаб...

Тэрэ холын хатуу сагта
Түрөөгүй байгаабди, ши бидэ
Гашуудал, зоболон, хахасалгы
Үзэхгүй байгаабди, ши бидэ.

Дайн дажарай муухай набар
Дайражал шадаа нютагайм зоние
Дариин үнэрөөр, буугай дугаар
Дорюухан хүбүүдэймнай ами таһалаа.

Хэды олон хайрата хүбүүднай
Холын дайдада бээ хаяа!
Хэды олон жэлнууд үнгэртэр
Тэдэнээ хүлээжэл нютагн байгаа!

Хабарай шубуудай зэлэ татахада
Илалтын үдэр эрэнэ байна
Нүтэй нютагайм үсөөхэн хүбүүд
Амиды үлэжэ бусаһан байна.
Ангирай шубуудай бусаха үдэ

Агаарай дулаахан долгиндо тамаран
Дайнһаа бусагүй хайрата хүбүүднай
Эрьежэ нютагаа ерэнэн мэтэ.

Аажамхан талым булжамуур шубуудай
Агаарта наадан жэргэхэ үдэ
Дайнһаа бусагүй хүбүүдэй дуунууд
Дурдан нютагаа эдэлһэн мэтэ.

Тэрэ холын хатуу сагта
Түрөөгүй байгаабди ши бидэ
Хайрата баатар нютагай хүбүүдэ
һанажал абая, ши бидэ.

Баваасан хээтэйдээ...

Эдирхэн наһандаа дайнай үедэ
Эдээнэй хоморые үзөөл бэлэйт,
Ээрсэг эрьсүүлжэ, хажуурш бариха,
Эхынгээ хойноһоо һураал бэлэйт.

Сэхэ харашагүй сэбэрхэн басаган
Сүтэй нютагтаа үндыгөөл бэлэйт,
Сэнтэйхэн наһанайнгаа эхын хургаалы
Сээжэдээ хадуужа абаа бэлэйт.

Ханилһан нүхэртөө хадамда гаража,
Халуухан зүрхөө доһолгоо бэлэйт

Хүбүүд басагадые олоор түрэжэ
Эхын жаргалые эдлээ бэлэйт.

Ажалай хойноһоо шуумайн орожо
Амта оншыень олоо бэлэйт,
Айл аймагтаа, арад зондоо
Ажалша бэрхэ гүүлээ бэлэйт.

Худалша, хобууша гэргэдэй зэргэдэ
Оронгүй ябажа шадаа бэлэйт,
Хоморхон үгэтэй, хурсахан ухаатай
Хододоо ябажа шадаа бэлэйт.

Хүрһэтэ дэлхэй дээр наһанай харгыда
Халуун хүйтэниие үзөөл бэлэйт
Хүндэ үбшэндэ нэрбэгдээд байхадаа
Хүсэ оложо бодоол бэлэйт.

Хорбоо юртэмсын жама ёһоор
Хүндэ хүшэрые дабажа гараад,
Хүн зондоо, Сүтэй нютагтаа
Хүндэтэй ехэ болоо бэлэйт.

Унтариин зөөлэнөөр бээ жэгнуулжэ,
Үгын зөөлэниие дуулалал хуунат
Үдэр бүри эдээнэй зөөлэнөөр
Үри үхибүүдтээл үргүүлжэл хуунат.

Бурханай хайраар үндэр наһатай.
Буянтай бууралхан Бубаасан хээтэйдээ
Бурадхан ёһоороо хадагаа барижа
Булгадаа дохин хүндэлнэбди.

Людмила ЛЕБЕДЕВА, бурад хэлэнэй багша, Гусиноозёрск хото.

Захирал-юрэнхы эрхилэгшын
уялга дүүргэгшэ Н.Б. Цыбикова
Хяагтын эрхилэгч Б.Д. Жигжитов

Типографиин хаяг: 670000,
Улаан-Үдэ хото, Борсоевой гудамжа, 13
Түсбөөр хэблэлдэ тушаагдаха саг:
02.10.2020 он, 17.00; бодото дээрээ:

02.10.2020 он, 17.00;
1812-дахи дугаартай захил.
Хэһэг – 999.
e-mail: Beligto2014@yandex.ru Тел.: 89085952364

